

ΣΤΕΝΙΜΑΧΟΣ ἢ ΣΤΕΝΗΜΑΧΟΣ;

§ 1. Πολλοὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων γράφουσι τὸ ὄνομα τῆς μέχρι ἐσχάτων ἑλληνικωτάτης ταύτης ἐπὶ τῆς Ροδόπης πόλεως διὰ τοῦ **η** καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ **ι**, ὡς εἶναι ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ γραφή, δυναμένη καὶ γλωσσικῶς νὰ αἰτιολογηθῇ. Ἡμεῖς διετηρήσαμεν τὴν ἱστορικὴν τοῦ ὀνόματος γραφὴν ἔν τε τῇ περὶ τῆς πόλεως μονογραφίᾳ¹⁾ καὶ τῷ σχετικῷ τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας ἄρθρῳ, συνιστῶμεν δὲ αὐτὴν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀσχολομένους ἢ ἀσχοληθησομένους πως περὶ τὸ τῆς πόλεως παρελθόν. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἦτο συνυφασμένον μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς, ἐκλιπόντος δὲ ἤδη αὐτοῦ συνεκλείπει καὶ ἐκεῖνο ἐν τῷ μέλλοντι ὡς ἀσύμφυτον. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους (1935) βασιλικῷ διατάγματι ἡ πόλις μετωνομάσθη Ἀσένωφ - γράδ (Ἀσενόπολις) πρὸς τιμὴν τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Ἰβάν Ἀσέν II.

Τὸ ὄνομα Στενίμαχος ὡς τοπωνύμιον ἀπαντᾷ κατὰ πρῶτον ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἑλληνικῷ κειμένῳ τοῦ τριγλώσσου ἐπὶ μεμβράνης τυπικοῦ τῆς παρακειμένης εἰς τὴν πόλιν Βυζαντινῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Πετριτσονίτισης (Βασκόβου). Τὸ τυπικὸν συντάχθη ἐν ἔτει 1083, ὅποτε ἡ πόλις ἦτο ἄσημον χωρίον, καὶ φέρον τὰς υπογραφὰς τοῦ τε ἱδρυτοῦ τῆς μονῆς Γρηγορίου Πακουριανοῦ, μεγάλου τῆς Δυσσεως ὁμοεστίκου, καὶ τοῦ παρεπιδημοῦντος τότε ἐν Φιλιππουπόλει πατριάρχου Ἱεροσολύμων Εὐθυμίου καὶ κεκυρωμένον διὰ χρυσοβούλλου ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ²⁾ ἐφυλάσσετο ἐν τῇ μονῇ ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ ὑπὸ τῶν μοναχῶν τῆς. Ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα γράφεται ἀείποτε διὰ τοῦ **ι** καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ **η**, ὅπερ εἶναι ἀναμφήριτος ἀπόδειξις τῆς ἐκπαλαι αὐτοῦ γραφῆς διὰ τοῦ **ι**.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ πρωτότυπον τοῦτο τυπικὸν ἐξηφανίσθη ἀπὸ τοῦ 1882, διεσώθη ὅμως εὐτυχῶς πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐτοῦ κειμένου, γενόμενον τῷ 1720 ὑπὸ τοῦ ἐπισκεψαμένου τὴν μονὴν πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου, «ἧς τινος (βίβλου) καὶ τὸ ἴσον μεταγραφὴν ἔλαθον σὺν ἐμοί» κατὰ σημείωσιν τοῦ αὐτοῦ, καὶ παράφρασις τις χειρόγραφος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν γενομένη τῷ 1780 χάριν τῶν πατέρων τῆς μο-

1) *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, ὁ Στενίμαχος, ἡτοι συνοπτικὴ τῆς πόλεως Στενιμάχου ἱστορία ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Ἀθῆναι 1929.

2) *Τοῦ αὐτοῦ*, ἡ ἐπὶ τῆς Ροδόπης μονῆ τῆς Παναγίας τῆς Πετριτσονίτισης, Θρακικὰ Ἀθηνῶν τόμ. VII, ἐξ. 1936.

Ἀρχαῖον
Θρακικὸν
Λεξικόν
| Πηλοῦ
| Αὐτοῦ
| 1936-7

νῆς διὰ τὸ ἀκατάληπτον τῆς ἀρχαῖζουσῆς τοῦ πρωτοτύπου γλώσσης κατὰ τὴν τοῦ παραφραστοῦ σημείωσιν. Καὶ τὸ μὲν ἀντίγραφον τοῦ πρωτοτύπου τυπικοῦ ἀνακαλυφθὲν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βουκουρεστίου ἐξεδόθη τῷ 1904 ὑπὸ τοῦ Louis Petit ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρονικοῖς τῆς Πετροπόλεως¹⁾, ἡ δὲ εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν παράφρασιν αὐτοῦ μελετηθεῖσα καὶ ἐντυγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Στενιμαχίτου φιλολόγου Γ. Μουσαίου ἐξεδόθη ἐν ταῖς ἐναισιμίαις διατριβαῖς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἰένης τῷ 1888²⁾. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἐκδόσεσι διετηρήθη ἡ διὰ τοῦ *ι* γραφὴ τοῦ ὀνόματος.

Τῆς αὐτῆς γραφῆς (διὰ τοῦ *ι*) γίνεται χρῆσις καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων τοῦ 13ου καὶ τοῦ 14ου αἰῶνος, ὅσας μνημονεύουσιν οὗτοι τὴν πόλιν, ἧτοι ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων Γ. Ἀκροπολίτου (περὶ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνος), Κατακουζηνοῦ (+ 1383) καὶ Παχυμέρους (+ 1310), ὅστις γράφει *Σθενίμαχον* καὶ τοῦ στιχουργοῦ χρονογράφου Ἐφραίμ μοναχοῦ (κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα), ὅστις γράφει καὶ ἅπαξ *Στενόμαχος*. Ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἐπὶ τουρκοκρατίας γράμμασι καὶ ἐν τοῖς πραγματικοῖς τῶν παλαιῶν κωδικῶν τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, τὸ ὄνομα γράφεται διὰ τοῦ *ι*.

§ 2. Οὕτω ἐν τῷ προειρημένῳ τυπικῷ τὸ μὲν ὄνομα *Σθενίμαχος* ἀπαντᾷ ἑξάκις, τὸ δὲ τοπωνυμικὸν ἐπίθετον *Στενιμαχίτης* ἅπαξ, ἕξ οὗ φαίνεται ὅτι τὸ *Στενιμαχιώτης* εἶναι μεταγενέστερον. «Δέδωκα καὶ . . . τὸ χωρίον τὸ ἐπονομαζόμενον *Σθενίμαχος* σὺν τοῖς παρ' ἐμοῦ κτισθεῖσιν ἐν αὐτῷ δυοὶ κάστροις». «Κάτωθεν δὲ τοῦ χωρίου τοῦ ὀνομαζομένου *Στενιμάχου* ἐπάνωθεν τῶν δύο ὁδῶν ἐκτίσθη ἐν ξενοδοχεῖον». «Διατίσσομαι οὖν καὶ διορίζομαι ἐκ τῶν προσόδων τοῦ ρηθέντος χωρίου τοῦ *Στενιμάχου* δοῦναι . . .». «Μυλώνων τῶν ὄντων ἐν *Στενιμάχῳ*». «Αἱ ἀποδείξεις τῶν πανηγυριστῶν τοῦ *Στενιμάχου*». «Καθὼσπερ καὶ ὁ *Στενιμαχίτης*». «Ἐν τῷ *Στενιμάχῳ*»³⁾.

Παρὰ τῷ Γ. Ἀκροπολίτῃ: «*Στενίμαχος* γὰρ καὶ Τζέπαινα καὶ ὅσα ἦν τῷ τῆς Ροδόπης ὄρει παρακείμενα, πολίχνιά τε καὶ κωμοπόλεις ὑπόφορα τούτῳ γεγένηται καὶ ὄρος αὐτῷ τε (δηλ. Ἰωάννη τῷ Βατάτῃ) καὶ τοῖς Βουλγάροις Ἐβρος ἦν ποταμός»⁴⁾. «Κατεσχέθη (ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου βασιλέως Μιχαήλ) μὲν οὖν ἐκ τοῦ παραντία *Στενίμαχος*, Πριστίτζα, Κρουτζιμός, Τζέ-

1) *Louis Petit*, Typikon de Grégoire Pacourianos pour le monastère de Petrizos (Bačkovo) en Bulgarie. ἔτ. 1904, Βυζαντινά χρονικά, παράρτημα τόμ. XI, ἀρ. 1.

2) Γ. Μουσαίου, Γ. Πακουριανός, μέγας δομῆστικός τῆς Δύσεως καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτσονιτίσσης, ἔτ. 1888, Λειψία, ἐν ταῖς *Dicertationes philologicae Jenenses*.

3) *Louis Petit* τοπικὸν κτλ. κεφ. II, XXIX, ἐν τῷ ἀρροτελευτίῳ καὶ τῷ προοιμίῳ.

4) Γ. Ἀκροπολίτου, χρον. συγγρ. § 44, σελ. 84.

παινα καὶ τὰ ἐν τῷ Ἄχριδῶ ξύμπαντα πλὴν Μπενακίου· τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων περιύλακται» (1). «Ἄλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς (Θεόδωρος Λάσκαρις Βος) τὸν περὶ αὐτὸν συναθροίσας λαὸν ἐπὶ τὰ ἐν τῇ Ῥοδόπῃ ἤδη κειώρηκε καὶ εἶλε μὲν Περισιτίζαν τοῖς μηχανήμασι καὶ μετ' αὐτὴν τὸν Στενίμαχον καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν Κρυτζιμὸν ὀχυρώματα ταῦτα πάντα καὶ εἰς πρόσωπον κείμενα τοῦ τῆς Ῥοδόπης ὄρους καὶ τὰ ὀπίσω πάντα φυλάττοντα ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς Τζέπαιναν ἐν ἀκμῇ χειμῶνος» (2). «Καὶ γὰρ ὅση μὲν ἡμῖν ὁδὸς ἐστὶν ὄπισθεν εἰς τὴν Ἄδριανου, τοσαύτη καὶ ἔμπροσθεν εἰς τὸ τοῦ Στενιμάχου ἄστυ καθέστηκε καὶ ὡσπερ ἐκεῖ τῶν χρεωδῶν εὐμοιρησῆαι ἔχομεν, οὕτω δὴ καὶ εἰς τὸν Στενίμαχον» (3).

Παρὰ τῷ Ἐφραίμ: «Καὶ τῆς Φιλίππου τὴν ἐπαρχίαν φθάσας—Στενίμαχον φρούριον εἶλεν ἐκ μάχης» (4). «Ὅς (δηλ. ὁ Βούλγαρος βασιλεὺς Μιχαήλ) εἶλεν Στενίμαχον, Τζέπαιναν, Οὔστραν» (5). «Καὶ βασιλεὺς δ' ἔξεισι κατὰ Ῥοδόπης—καὶ Στενίμαχον, Κρυτζιμὸν, Περισιτίζαν—ἐπανασφύξει κράτει Αὐσόνων» (6). «Εἶτα κατήρξεν ἀμαχεὶ στεφηφόρος—Στενιμάχου τε Τζεπαίνης πολυχίων—χώρας τε πάσης πρὸς Ῥοδόπῃ κειμένης» (7).

Παρὰ τῷ Κατακουζηνῶ: «Τῶν κατὰ τὴν Ῥοδόπῃ ἐπαρχιῶν Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης» (8). «Καὶ παρὰ Βρυεννίῳ διὰ τὴν Στενιμάχου καὶ τῶν ἄλλων πόλεων φυλακὴν κατελείποντο ἰκανοί» (9). «Ἐτι δὲ ἐν Ῥοδόπῃ ἐτέρας οὔσης ἐπαρχίας Ῥωμαῖοις ὑπῆκόου Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης» (10). «Ὁ δὲ (βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρος) ὑπέσχετο, ἂν μισθὸν αὐτῷ παρέχωσι τῆς συμμαχίας τὰς κατὰ Στενίμαχον καὶ Τζέπαιναν πόλεις καὶ μείζους καὶ ἐλάττους καὶ τὴν ἐν ταύταις ἐγκαθιδρυμένην στρατιάν. Ἦσαν δὲ ἐννέα ἢ Τζέπαινα καὶ ὁ Κρυτζιμός, ἢ Περισιτίζα, ἢ ἁγία Ἰουστίνη, ἢ Φιλιπούπολις, πόλις θαυμαστὴ καὶ μεγάλη, ὁ Στενίμαχος, ὁ Ἀετός, ὁ Μπέαδος, ὁ Κόσνικος» (11).

Παρὰ τῷ Παχυμέρῳ: «Καὶ ἠλίσκετο μὲν Φιλιπούπολις, ἐκρατεῖτο δὲ Στενίμαχον φρούριον καὶ ἅπας ὁ ἔξω τοῦ Αἴμου ζυγὸς συγκρατεῖτο» (12).

Ἐκ τῶν ἐπὶ τουργοκρατίας πατριαρχικῶν γραμμάτων, ἐν οἷς μνημο-

1) Αὐτόθι § 54, σελ. 114.

2) Αὐτόθι § 57, σελ. 120.

3) Αὐτόθι § 59, ἔκδ. Βόννης.

4) Ἐφραίμ μοναχοῦ, Ἀλέξιος Ἄγγελος 6496.

5) Τοῦ αὐτοῦ, Θεόδωρος Λάσκαρις, 8966.

6) Αὐτόθι, 8982.

7) Τοῦ αὐτοῦ, Ἰωάννης Βατάτσος, 8510, ἔκδ. Βόννης.

8) Κατακουζηνῶ, ἴστορ I § 27, σελ. 135.

9) Αὐτόθι, I § 36, σελ. 177.

10) Αὐτόθι, III, § 66, σελ. 405.

11) Αὐτόθι, III, § 66, σελ. 406, ἔκδ. Βόννης.

12) Παχυμέρους, Μιχαήλ Παλαιολόγος III, § 18, σελ. 210, ἔκδ. Βόννης.

νεύεται ὁ *Στενίμαχος* καὶ γράφεται διὰ τοῦ *ε*, ἀναφέρω τὸ ἀπὸ ζῶλς' (1628) τοῦ πατριάρχου Λουκάρεως (τετράκις) (1) καὶ τὸ ἀπὸ 1749 τοῦ πατριάρχου Παΐσιου (2) (ἄπαξ). Ἐκ δὲ τῶν παλαιῶν τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλίππουπόλεως κωδίκων τὸ ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1781 πρακτικὸν διορισμοῦ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Βατοκόβου Μακαρίου, ἐν ᾧ μνημονεύονται τρεῖς οἱ προσετώτες καὶ τζορπατζῆδες τῆς πολιτείας Στενιμάχου καὶ Ἀμπελιάνου (3) καὶ τὴν ἀπὸ 1 Ἀπριλίου 1821 ἐγγυητικὴν κοινὴν πρὸς τὸν πατριάρχην Γρηγόριον τῶν Φιλίππουπολιτῶν ἐπιστολήν, ἐν ἧ ὑπογράφονται καὶ τέσσαρες πρόκριτοι ἐκ κωμοπόλεως Στενιμάχου.

§ 3. Ἐλθωμεν νῦν εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ πολισματος καὶ τὴν ἐτιμολογίαν τοῦ ὀνόματος Στενίμαχος, περὶ ἧς ἱκανὰ μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν καὶ ἐξ ἧς ἀναμφιβόλως ἐξαρτᾶται καὶ ἡ γραφὴ αὐτοῦ. Ὑπῆρχε παράδοσις παρὰ τοῖς Στενιμαχίταις ἱκανῶς παλαιά, ἀγνώστου ὄντος ὑπὸ τίνας καὶ πῶς πλασθεῖσα, ὅτι οὗτοι ἦσαν ἄποικοι τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἰστιάων, ἀποικησάντων εἰς τὴν Ροδόπην κατὰ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος. Ὁ ἱατρός καὶ καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀθωνείου Πανεπιστημίου Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας γεννηθεὶς ἐν Φιλίππουπόλει, ἀλλ' ἔλκων πατρώθεν τὴν καταγωγὴν ἐκ Στενιμάχου πρῶτος ἀναφέρει τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ νομίζει ὅτι τὸ ὄνομα Στενίμαχος εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος Ἰστιομάχη ἢ Ἰστιομάχεια ἐκ τοῦ Ἰστιῶν μάχη. «Φασὶ δὲ Ἰστιῶν τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀποικίαν εἶναι, οἱ δὲ Ἰστιεῖς Ἀθηναίων ἀποικοι. Ἐπὶ γὰρ Περικλέους ὑπὸ Ἰστιῶν (ὡς πού τούτου καὶ Πλούταρχος μέμνηται) ἕξ χιλιάδες ἀποίκων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης ἐστάλησαν καταράντων δὲ αὐτῶν τρισχίλιοι μὲν ἐν τοῖς παραλίοις μέναντες τὴν νῦν Ξάνθην καλουμένην πόλιν συνήκισαν, οἱ δ' ἄλλοι τὴν Ροδόπην ὑπερβάντες καὶ τοὺς κατοίκους μάχη κρατήσαντες ἐνταῦθα ἰδρύθησαν, ἐκ τοῦ πράγματος τῇ πόλει τοῦνομα δόντες ἐκ γὰρ τοῦ Ἰστιῶν καὶ μάχη σύγκειται. Ταύτης τῆς μικρᾶς ἱστορίας ἔδοξέ μοι μνησθῆναι, οὐ μόνον ἐπεὶ παντάπασιν ἐστὶν ἀγνωστος, ἀλλ' ἐπεὶ καὶ γὰρ πρὸς πατρός ἐντεῦθεν ἔλκω τὸ γένος. Ἰστιομαχεὺς γὰρ ἦν ὁ πατήρ· εἰκοσαετῆς δὲ εἰς Φιλίππουπολιν μετοικήσας καὶ γυναικὶ συζευχθεὶς μέχρι τέλους τοῦ βίου διέτριψε. Διὸ καὶ θρεπτήρια τῇ πόλει, κατ' Ἀρτεμίδωρον τὸν Δαλδιανὸν φάναι, οὔση μοι πατρίδι πρὸς πατρός ταῦτα ἀποδίδωμι».

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ πρῶτος καὶ ἀρχαιότατος συνοικισμὸς ἐκλήθη

1) *Louis Petit*. ἐνθα ἀνωτέρω, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, σελ. XXIII, 18) αὐτόθι.

2) Κωδὶξ Κυρίλλου (1781—1845), σελ. α'. 20) αὐτόθι, σελ. ξθ'. Ἴδε καὶ *Μυρτ.* Ἀποστολίδου, ὁ ἀπὸ Σηλυβρίας Φιλίππουπόλεως μητροπολίτης Παΐσιος § 7, ἐν τοῖς Θρακικοῖς Ἀθηνῶν, τόμ. Γ', ἔτ. 1932.

3) Ἴδε: *Μυρτ.* Ἀποστολίδου, Ἀν. Γεωργιάδης Λευκίας, Παράρτ. Γ'. τόμ. Θρακικῶν, ἔτ. 1931, σελ. 120—125.

Ἰστιάων (Ἰστι(α)έων) μάχη, ἐξ οὗ Ἰστιομάχη καὶ Ἰστιομάχεια, (πρὸβλ. Λυσιμάχεια), ὁ κάτοικος Ἰστιομαχεύς, οὗ τὸ θηλυκὸν Ἰστιομαχίς. Ἐἴτα σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ παραφθορὰν καὶ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ἐν στενῷ ἢ ὑπὲρ τοῦ στενοῦ μάχη ἐγένετο Ἰστινήμαχος, Στινήμαχος, Στενήμαχος καὶ Στινήμαχος κατ' οὐδέτερον γένος, ὡς ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Λευκία ἐκαλεῖτο ἢ πολίχνη. (1) Τὰ αὐτὰ ἀναφέρει καὶ ὁ Γ. Τσουκαλάς: «ἐκ τοῦ Ἰστιάων καὶ μάχης οἱ μὲν ἐπωνομάσθησαν Ἰστιομαχεῖς, ὁ δὲ τόπος Ἰστιομάχη καὶ κατὰ παραφθορὰν τῆς συνθέτου ταύτης λέξεως Ἰστινήμαχος καὶ Στινήμαχος καὶ Στενήμαχος ἐκλήθη», (2) κατὰ θηλυκὸν γένος καὶ προσεπάγει καὶ ἐπιγραφὴν μαρμαρίνου ἀναγλύφου, παριστῶντος γυμνὸν ἵππεά ἐπὶ Πηγάσου καὶ ὑπὸ τὸν ἵππον δελφίνα, εὐρεθέντος δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατὰ τὴν ἐκκαφὴν ὑπογείου ἐν τῇ πόλει. (3)

Κατὰ τι δὲ στιχοῦργημα τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς Στενιμάχου Κωνστ. Σαῦτίδου ἐν ἔτει 1849 ἀναφερόμενον εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλληνικὴν τῶν Στενιμαχιτῶν καταγωγὴν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Στενήμαχος προῆλθεν ἐκ τοῦ στενὴ μάχη, ἣν συνεκρότησαν πάλαι ποτὲ, προφανῶς κατὰ τὴν προειρημένην παράδοσιν, οἱ ἔποικοι Ἕλληνες πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς βαρβάρους, οὓς ἐκδιώξαντες ἴδρυσαν τὸ πόλιμα:

«Κι' οἱ ἰδιοὶ μας προμαίτους σὺν ἄφηκαν τὴν πατρίδα,
τῶν Χαρίτων τὴν ἐστίαν, ἀχ' τὴν γῆν τὴν Ἑλληνίδα,
ἐδῶ ἦλθον μὲ στενήν μάχην βαρβάρους κα' ἐξώσουν
καὶ ἐκ ταύτης τὸν Στενήμαχον ἐξῆς κα' στερεώσουν...» (4).

Ἡ παράδοσις ὁμοῦς αὕτη (δὲν ἔχεται βάσειος ἄτε ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονευομένης ἀποικίας τῶν Ἰστιαέων κατὰ τὰ μέρη τῆς Ροδόπης ταῦτα. Διότι ὁ μὲν Θουκυδίδης λέγει ἀπλῶς: «Ἐστιαῖς δὲ ἔξοικίσαντες (Ἀθηναῖοι) αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον» (5) ὁ δὲ Διόδωρος: «Καὶ τὴν μὲν πόλιν τῶν Ἐστιμαέων ἐλὼν (Περικλῆς) κατὰ κράτος ἐξώκισε τοὺς Ἐστιαεῖς ἐκ τῆς πατρίδος» (6) καὶ ὁ Πλούταρχος: «Ἐστιαεῖς δὲ πάντας ἀναστήσας ἐκ τῆς χώρας (Περικλῆς) Ἀθηναίους κατώκισε» (7). Τὸ παράδοξον δ' εἶναι ὅτι

1) Λευκίου Γ. Α. Λομοῦ ἀφορισμοί. Λευκία Παρισίων, ἔτ. 1832, Παρεκβολαί, σελ. 383, σημ. 3) Αὐτόθι.

2) Τσουκαλά Γ. Ἱστοριογραφικὴ περιγραφή τῆς ἐπαρχίας Φιλίππουπόλεως, Βιέννη, 1852, σελ. 50 § 64.

3) Αὐτόθι, σελ. 53 § 69.

4) Βλ. Σκορδέλη, Τὰ πρακτικὰ τῆς σχολῆς Στενιμάχου, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. Α'. ἔτ. 1928 σελ. 363.

5) Θουκυδίδου, I, 114, 3.

6) Διοδώρου, XII, 7.

7) Πλουτάρχου, βίος Περικλέους, XXIII.

καὶ αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς Goldschmidt ἐν τῇ Ἑλληνικῇ του ἱστορίας ὑπολαμβάνει τὸν Στενίμαχον ὡς πόλιν πολὺ παλαιὰν ἀνάγων τὴν ἰδρυσίν της εἰς τοὺς θρακικοὺς χρόνους, συνταυτίζει ὁμῶς ἐσφαλμένως πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ὀδρουσῶν τὴν Οὐσκοδάμαν (1), τὴν ἀνακτισθεῖσαν καὶ ὀχυρωθεῖσαν τῷ 127 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αἰλίου Ἀδριανοῦ καὶ ὀνομασθεῖσαν διὰ τοῦτο *Αἰλίαν* καὶ *Ἀδριανούπολιν*: «Πόλις ἀξιόλογος τῆς μεσογαίας Οὐσκοδάμα, νῦν *Στανίμακα*» (2).

Ὁ Κ. Οἰκονόμος οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος, ὅπερ γράφει ἀείποτε διὰ τοῦ *η* (Στενῆμαχος), ἀνάγει ὁμῶς καὶ οὗτος τὴν ἰδρυσιν τοῦ πολισματος εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους: «καὶ ἔστιν αὐτὴ τε καὶ τὰ περίεξ αὐτῆς χωρία, ὡς φαίνεται, ἀποκίς τις ἑλληνική· διότι μεταχειρίζονται λίαν τῇ ἀφαιρέσει καὶ συγκοπῇ τῶν λέξεων, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τῇ συναλοιφῇ χρωῶνται, οἷον, τὸ *ἰδικόν μου* — *δκόμ* λέγοντες» (3). Οὐδέμῃ ἀμφιβολίᾳ ὅτι καὶ οὗτος, ὁ πρῶτος τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως ἱστοριογράφος, οὗ ὁ πατήρ ἦτο ἕξ Ἀμπελιάνου τοῦ Στενιμάχου, ἐγνώριζε τὴν περὶ Ἰστιαίων παραδόσιν.

§ 4. Ὁ Βλ. Σκορδέλης, Στενιμαχίτης, εἰκάζει (4) ὅτι ἡ πόλις, ἣτις κατ' ἀρσενικὸν γένος ὁ Στενίμαχος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀείποτε ἀπαντᾷ, (πρβλ. ὁ Ἀκράγας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις), ἔλαθε τὸ ὄνομά της κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐκ τοῦ διασχίζοντος αὐτὴν ποταμοῦ, ὅστις πιθανῶς κατ' ἀρχὰς ἔφερε τὸ ὄνομα Στενίμαχος (5), προφανῶς ἐκ τοῦ στενομάχος, ἅτε μαχόμενος ἐν στενοῖς· διότι κατὰ τὴν διὰ τῆς διασφάγος ὀρητικῆν καὶ χειμαρῶδη κἀθοδὸν του βοᾷ, οἰονεῖ παλαιῶν καὶ μαχόμενος πρὸς τοὺς παρασυρομένους ὑπ' αὐτοῦ λίθους. Τὸν μεσαιωνικὸν δὲ συναρισμὸν ὑπολαμβάνει λείψανον ἀρχαιοτέρου ἑλληνικοῦ, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν ἐπὶ τόπου ἀρχαιοτήτων καὶ ἐπιγραφῶν καὶ τῆς ἰδιωματικῆς τῶν Στενιμαχιτῶν διαλέκτου, διασφρζούσης πλείστας ἀρχαϊκὰς λέξεις. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου συντάξας ἐδημοσίευσε καὶ γλωσσάριον περιλαμβάνινον διακοσίας τοιαύτας, ἐτυμολογικῶς ἀναγομένας.

1) *Marcellini*, XXVII, 4, 12. — *Jordanis*, Romana, ἔκδ. Mommsen, σελ. 28, 16. Ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ὀνομάζεται καὶ Ὀρεσιὰς ἀναγομένης τῆς ἰδρύσεώς της εἰς τὸν Ὀρέστην υἱὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἴδε *Τρέτση*, ἱστορ. 8, 953.

2) Παραφθαρμένως γράφει *Στανίμακα* ἴδε, *Βλ. Σκορδέλη*, Πανδώρα, σελ. 423, ἔτος 1859-60.

3) *Οἰκονόμον Κ.*, Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως Βιέννη, 1819, σελ. 51 § να'.

4) *Σκορδέλη Βλ.*, Θρακικαὶ μελέται, Λευψία, ἔτ. 1877, σελ. 28.

5) Ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν ἑλλήνων Στενιμαχιτῶν ἔκαλετο μέχρις ἐσχάτων ἀπλῶς ὁ ποταμὸς ἢ ὁ ποταμὸς τοῦ Στενιμάχου. Καὶ ὁ διελθὼν διὰ τῆς Φιλιππουπόλεως κατὰ τὸ 1534 περιηγητῆς Β. Ramberti καλεῖ αὐτὸν *Stanuch*, ὅπερ ἀναμφισβητήτως εἶναι παραφθορὰ τῆς λέξεως *Stanimak*—*Στανίμαχο(ν)*.

εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν κλασσικῶν χρόνων, μηκέτι δὲ ἀλλαγῶν λαλου-
μένας (*).

Ὁ δὲ Ἄργ. Δημητριάδης, Στενιμαχίτης καὶ αὐτός, διευθυντὴς τῆς κεν-
τρικῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς γενετέρας του, ὀρμώμενος ἐκ τῆς παντελοῦς
ἐλλείψεως ἱστορικῶν περὶ τοῦ Στενιμάχου εἰδήσεων μέχρι τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶ-
νος εἰκάζει ὅτι τὸ πόλισμα εἶναι μεσαιωνικόν, προελθὸν ἐκ στρατιωτικῆς τι-
νος ἀποικίας περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους· δηλ. ὁ ἀρχικὸς πυρὴν τοῦ πόλισμα-
τος, ὅπερ ἀρχῆθεν ἦτο ὑπ' αὐτὸ τὸ φρούριον (*). ἀπετελέσθη ἐκ τῶν οἰκο-
γενειῶν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἐγκατασταθέντων μονίμως στρατιωτικῶν ταγ-
μάτων, τυχόντων αὐτοκρατορικῶς διατάγμασι διαφόρων προνομίων (διανο-
μῆς γαιῶν, ἀσυδοσίας, ἀποχῆς ἐκδήμων στρατειῶν κτλ.) πρὸς φρούρησιν τῆς
τε διόδου καὶ τῆς ὑπερκειμένης πλουσιωιάτης τῆς Θεοτόκου τῆς Πετρισο-
νιτίσης μονῆς, ἐν τῷ τυλικῷ ἤς τὸ πρῶτον μνημονεύεται. Ἦν ἐκ στρατιω-
τικῶν δὲ καὶ πολεμικῶν προγόνων καταγωγῆν τῶν Στενιμαχιτῶν διαπιστοῖ
καὶ ὁ ἐκ κληρονομίας ἀρηίφιλος καὶ φιλόπατρις αὐτῶν χαρακτήρ. Τὸ ὄνομα
δὲ Στενίμαχος ἐτιμολογεῖ ἐκ τοῦ μεταξὺ τοῦ πόλισματος καὶ τῆς μονῆς στε-
νοῦ καὶ μακροῦ χώρου, δι' οὗ ῥεεὶ ὁ ἀγώνυμος θεωρούμενος ποταμός, τ. ἔ.
ἐκ τοῦ στενὸν-μῆκος ἐγένετο Στενίμαχος, οἶονεὶ Στενόμακρος, ἐξ οὗ κατὰ
μεταβολὴν Στενόμαχος—Στενίμαχος (*).

Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἀντέκρουσεν ὁ Βλ. Σκορδέλης, οὗ ἡ γνώμη προε-
μνημονεύθη, ὑπολαμβάνων ὡς ἄλογον τὴν ἐκ στρατιωτικῶν, ὡς παντοδαπῶν
τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας μισθοφόρων, προέλευσιν τῶν ἀμειγῶν Ἑλ-
λήνων Στενιμαχιτῶν, πλάνην δὲ τὸ νομίζειν ὅτι αἱ πόλεις καὶ οἱ συνοι-
κισμοὶ ἐν γένει λαμβάνουσιν ὕπαρξιν, ἀφ' οὗ χρόνον μνημονεύονται ὑπό
τινος συγγραφέως, διότι ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχωσιν ἀπ' αἰώνων καὶ νὰ μὴ
δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς ἀναγραφὴν που τοῦ ὀνόματός των. Ὡσαύτως ἀπέκρουσε
καὶ τὴν ἐκ τοῦ στενίμαχος—στενόμακρος κατὰ μεταβολὴν ἐτιμολογίαν τοῦ
ὀνόματος, καθ' ὅσον ἐκ κοινοτάτου γνωρίσματος, ὡς εἶναι τὸ μῆκος καὶ ἡ
στενότης διασφάγος καὶ ποταμοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ χαρακτη-
ριστικὸν ὄνομα. (*).

1) Καζάζη Ν., Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου, Ἀθήναι, ἔτ. 1899, σελ. 138.

2) Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ville-Hardouin, La conquête de Constantinople §§ CI, ἔκδ. Wally, Paris.

3) Δημητριάδου Ἄργ., Σύντομος περιγραφή Στενιμάχου, Ἀνατολικὴ ἐπιθεώρησις Ἀθηνῶν, ἔτ. 1885, Ἰανουαρ. 15. Ὡσαύτως τοῦ αὐτοῦ, Περιγραφή Στενιμάχου, αὐτόθι, ἔτ. 1885, Ἰανουαρ. 22. Ἀπάντησις εἰς τὰς περὶ Στενιμάχου ἐπανορθώσεις τοῦ Βλ. Σκορδέλη, αὐτόθι, ἔτ. 1885, Φεβρουαρίου 26.

4) Σκορδέλη Βλ. Ἐπανορθώσεις τινὲς περὶ Στενιμάχου, αὐτόθι, ἔτ. 1885, Φεβρουαρ. 19.

§ 5. Ὁ λόγιος Βούλγαρος P. Tsilew (1) ἀφορῶν εἰς τὴν ἀνώμαλον σύνθεσιν τῆς λέξεως *Στενήμαχος* ἢ *Στενίμαχος* ἀντὶ τῆς ὀμαλῆς *Στενόμαχος*, διότι εἰς πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ ἐπιθέτου *στενός* σύνθετα, τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐσηματισμένα, τὸ συνδεδειγμένον φωνῆεν εἶναι *ο* καὶ οὐδέποτε *η* ἢ *ι* καὶ ἐρειδόμενος εἰς τε τὴν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀείποιε διὰ τοῦ *ι* γραφὴν καὶ εἰς τὴν παρὰ Παχυμέρει διὰ τοῦ *σθε* ἀντὶ *στε* «Σθενίμαχον φρούριον», (2) φρονεῖ ὅτι τὸ ὄνομα ἦτο ἀρχῆθεν *Σθενίμαχος*. Οὕτω ἡ λέξις εἶναι κατ' αὐτὸν σύνθετος ἐκ τοῦ *σθένος* καὶ *μάχομαι* (= ὁ μετὰ σθένους, σθεναρῶς, ἀνδρείως μαχόμενος), τὸ δὲ συνδεδειγμένον φωνῆεν *ι* ἐξημενεύεται κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἐν τοῖς μετὰ τῆς λέξεως *κάλλος* συνθέτοις, ἀρχαίοις τε καὶ νεωτερικοῖς, οἷον Καλλίστρατος, Καλλίμαχος, καλλιγράφος καὶ τὰ παρόμοια. Ἡ τοῦ φθόγγου *σθ* εἰς *στ* τροπὴ ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἤδη κατὰ Βουλγαρικὴν ἐπίδοξιν (πρβλ. καὶ Ξάνθη—Ξάντη), τῶν Σλαβικῶν γλωσσῶν στερουμένων τοῦ φθόγγου *θ* καὶ τρεπουσῶν αὐτὸν εἰς τὸ ψιλὸν *τ*.

Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἀξία προσοχῆς καὶ δὲν στερεῖται πιθανότητος. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα ἀρχῆθεν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἦτο γλωσσικῶς ὀρθῶς *Σθενίμαχος*. ὡς νομίζει ὁ Tsilew, ἀλλὰ μόνον *Σθενέμαχος*, διότι πάντα τὰ μετὰ τοῦ *σθένος* ὡς πρώτου συνθετικῶν σύνθετα ὀνόματα ἔχουσιν ἐν τῇ δευτέρᾳ συλλαβῇ τὸ φωνῆεν τοῦ θέματος *ε* καὶ οὐχὶ *ι*, οἷον: Σθενέβοια, Σθενέλαος, Σθενελαΐδας, Σθενεκράτης, σπανιώτατα δὲ τὸ συνδεδειγμένον φωνῆεν *ο*, οἷον σθενοβλαβής.

Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησι παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις μόνον τὸ ἄτονον φωνῆεν *ε*, παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις ἐν γένει ὁ ἄτονος φθόγγος *ε* (*ε*—*αι*) μετατρέπεται κωφούμενος εἰς *ι* πρὸ ἢ μετὰ ἐπίτονον συλλαβὴν, οὐδέποτε δὲ τὸ ἐπίτονον *ε* ἢ *έ* (*αι*) χαρακτηριστικὸν οὐ μόνον τῶν βορειῶν ρωσσοελληνικῶν διαλέκτων (3), οἷον: βρεγμένος—βριγμένος, ἐχούμενος—ιχούμενος, πεθερός—πιθιρός, παιδί—πιδί, παλαιός—παλιός κτλ., ἀρξαμένης τῆς κωφώσεως ἀπὸ τοῦ ἐννάτου ἤδη αἰῶνος, ὡς διαπιστοῦται ἐκ τινος ἐλληνικῆς τοῦ Βουλγάρου χάν Μαλαμῆ (831—836) ὀλιγοστίχου ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ ἡ λέξις *Γραικός* γράφεται τετράκις *Γρικός* (δὶς διὰ τοῦ *ι* καὶ δὶς διὰ τοῦ *υ* (4), ἀλλὰ καὶ τῶν

1) Tsilew P. Οὐχὶ Στενήμαχος ἀλλὰ Σθενίμαχος. βουλγαριστί, Bulletin de l'Institut archéol. Bulg. Sophia, ἔτ. 1921—22, τόμ. I, σελ. 236.

2) Ἴδε τὸ χωρίον ἀνωτέρω § 2.

3) Χατζηδάκη Γ. Ἀκαδημικὰ ἀναγνώσματα εἰς τὴν ἐλληνικὴν, τόμ. Γ', σελ. 76, ἔτ. 1902.

4) Beschewliew B. Die Griechische Sprache in den Urbulgarischen Inschriften, ἐν τῷ Annuaire du Musée nat. de Sophia, ἔτ. 1922—26, σελ. 418. Ἀναγράφω ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοὺς σχετικoὺς στίχους: γ') ἰρῆνην τε πύισας κ' καλ(ά) ἔζισ μετὰ τοὺς Γρυ(κούς). δ') εἰς τὸ ἀρχέ(ον) καλὰ ἔζουσιν, κ' ὁ Γρυκὸν ἐρίμοσα(ν)

ἀρχαίων Ἀρχαϊκῶν (Ἀρκαδικῆς—Κυπριακῆς), οἶον : ἐν—ἴν, ἀπεχόμενος—ἀπιχόμενος (*), ἐν ἐν συνθέσει—ἴν—ἐγκεχέει—ἴγκεχέει, ἐμφαίνειν—ἴμφαίνειν, ἐνδικάζηται—ἴνδικάζηται (*), ἐν—εἰς (ἐνς—εἰς) τὴν θεὸν τὴν Ἀθηνᾶν—ἴν τὴν θεὸν τὴν Ἀθάναν (*) κτλ., ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπὶ χρόνον τὸ ὄνομα Σθενίμαχος ἐξεφέρετο ὑπὸ τῶν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ οἰκούντων Ἑλλήνων κατὰ γενεαὴν πῶσιν τοῦ Σθενεμάχου. Οὕτω δὲ κωφουμένου βαθμηδὸν τοῦ φθόγγου νε ἔνεκα τῆς ἀτονίας του πρὸ τοῦ ἰσχυρῶς ἐπιτόνου μά μετετροπή εἰς Σθενίμαχον, ὅθεν ἐμορφώθη ἡ ὀνομαστικὴ Σθενίμαχος.

Ἡ κατὰ ψήλωσιν εἶτα τροπὴ τοῦ σθε εἰς στε Σθενίμαχος—Στενίμαχος οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πλὴν τῆς συμπτώσεως πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν γλώσσαν καὶ οὐδεμίαν Βουλγαρικὴν ἐπίδρασιν μαρτυρεῖ, διότι ἀπαντᾷ ἐν τῇ μέσῃ καὶ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ (*) καὶ ἐν οἷς τόποις Σλαβικὸς ποῦς δὲν ἐπάτησε καὶ εἶναι λείψανον τῶν ἀρχαίων Αἰολικῶν διαλέκτων, οἶον : ἐλέσθω—ἐλέστω, ἀρέσθαι—ἀρέσται (*) καὶ κανχάσθω—κανχάστω ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ β'. ἢ γ'. μ. Χ. αἰῶνος εὐρεθείη καὶ σφραγισμένη ἐν αὐτῷ τῷ Στενίμαχῷ (**).

Κατὰ ταῦτα, ἐὰν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Στενίμαχος προῆλθεν ἐκ τοῦ Σθενεμάχου (σθενεμάχος—Σθενεμάχος), δεῖν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὑπῆρχεν ἐπὶ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων μνημεῖόν τι (κρήνη ἢ τάφος ἢ στήλη ἐνεπίγραφος ἢ λείψανον ἀγροικίας) ἀπὸ τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν ἤδη χρόνων, καλούμενον τοῦ Σθενεμάχου—Σθενεμάχου, ἐξ οὗ μετωνομάσθη καὶ ὁ περὶ αὐτὸ συνοικισμὸς Σθενίμαχος—Στενίμαχος, ὡς ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου ἤδη αἰῶνος. Ἡ τοιαύτη δὲ ὑπόθεσις δεῖν νὰ μὴ ὑποληφθῆ ὡς φαντασιοπληξία. Ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς Φιλιππουπόλεως

τὰ χορία : σ') κ' καλὰ ἐξίσσε τς τοὺς Γρικὸς κ' τοῦ Προβάτου τὸ κάστρον). ζ') δόσας κ' τὸ Βουρ(τικόν;) τὸ κάστρον) κ' τὰ χορ(ία) τ(οὺς) Γρικ(οὺς).

1) Χατζηδάκι Γ., ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 60.

2) Ραγκαβῆ Ἀλ. Ἐπιγραφικὴ, ἔτ. 1888, Τεγεατικὴ ἐπιγραφή, 56 στίχος, σελ. 216—217 καὶ Berg ἐν τῷ προγράμματι τοῦ πανεπιστημίου τῆς Ἀλλης, ἔτ. 1860—61.

3) Ραγκαβῆ Ἀλ. Ἐπιγραφικὴ. Συλλαβογραφικὴ ἐξ Ἰδαίου τῆς Κύπρου ἐπιγραφῆ, 31 στίχος, σελ. 145.

4) Χατζηδάκι Γ., ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 43. Συνήθως ἡ κατὰ ψήλωσιν τροπὴ τοῦ θ εἰς τ γίνεται νῦν μετὰ τοῦ φ ἢ εν (φθάνω—φτάνω, ἐλεύθερος—ἐλεύτερος, νίφθηκα—νίφθηκα, εὐθύς—εὐτύς), μετὰ τοῦ σ (χρειάσθηκα—χρειάστηκα, βιάσθηκα—βιάστηκα, μισθός—μιστός, Σθενίμαχος—Στενίμαχος), μετὰ τοῦ χ' (χθές—χτές, ἐχθρός—ἐχτρός) καὶ μετὰ τοῦ ρ (ἦλθα—ἦρθα, νάρθηκας—νάρτηκας, θρίχα—τρίχα).

5) Χατζηδάκι Γ., ἐνθα ἀνωτέρω. σελ. 65.

6) Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει : Βίκτωρ Σκευᾶς ἐνθάδε κείμει, πατρίς | δέ μοι Θεσσαλονίκη. Ἐκτεινέ με δαίμων, οὐχ ὁ ἐπίορκος Πίννας. Μηκέτι | κανχάστω ἔσγον σύνοπλον | Πολυνείκην, ὁς κτεινας Πίνναν | ἐξεδίκησεν ἐμέ. Καὶ Θάλλος | προέστη τοῦ μνημείου, ἐξ ὧν κατέλιπον. Dumont—Homolle, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, σελ. 340, ἀρ. 56.

ἐπὶ τοῦ β'. καὶ γ'. μ. Χ. αἰῶνος εἶχεν ἐκτείνει τοὺς πλουσίους πλοκάμους του καὶ ἐπὶ τὰ μέρη ταῦτα μεταβληθέντα εἰς παράδεισον. Ἐπομένως μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων τῶν ἐποίκων Ἑλλήνων ἢ τῶν ἐξηλληνισμένων Θρακῶν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη καὶ τὸ ὄνομα *Σθενέμαχος*, ὡς ὑπῆρχε τὸ ὄνομα *Μενέμαχος*, (ἐκ τοῦ *μενεμάχος*—ὁ τὴν μάχην ἢ τὰς μάχας ὑπομένων κατὰ τὸν Ἀππιανόν, ἀνάλογον τοῦ *μενεχάρμης*) διαφυλαχθὲν ἐπὶ μνημείου ἢ λειψάνου αὐτοῦ.

Παρόμοιον ἐπιτάφιον μνημεῖον ὑπῆρχε πλησίον τῆς ἡμίσειαν ὥραν περὶ τοῦ δυτικῶς τοῦ Στενιμάχου ἀπεχούσης νῦν κόμης Βοδενῶν, ἐξ οὗ ἀνήκοντος εἰς τὸν Κλαυδιανὸν νῖόν τοῦ *Μενεμάχου* ἀνευρέθη μαρμαρίνη στήλη ὕψους 1,60 καὶ πλάτους 0,50 τοῦ μέτρου. Τὸ ἄνω τῆς στήλης ἀποτελεῖται ἐκ θριγκοῦ διηρημένου εἰς τέσσαρας ζώνας. Ἐν τῇ τετάρτῃ ζώνῃ εἶναι κεχαραγμένη κεφαλαίως γράμμασιν ἢ ἐπιγράφη: «Ἄγαθῆ Τύχη» καὶ ἐν τῇ στήλῃ «Μᾶρ(χος) Σεῦηρ(χι)ος Κλαυδιανὸς Καρδένθου Μενεμάχου ζῶν ἑαυτῷ κατέστησεν» (1).

§ 6 Οὐχ ἦττον σπουδαία εἶναι καὶ ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντιακῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν Κ. Ἀμάντου (2), ὅτι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως προήλθε πιθανῶς ἐκ τινος οἰκογενειακοῦ ὀνόματος *Στενήμαχος*, διότι, ὡς φαίνεται, τοιοῦτον ὄνομα ἦτο ἐν χρῆσει κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὡς διαπιστοῦται ἐκ τινος ἐπιγράφου τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἐκ Λήμνου, ἐν ᾧ ἀναφέρεται καὶ τις «Γεώργιος τοῦ Στενήμαχου» (3). Ἐκ τούτου δὲ εὐκολώτερον ἐρμηνεύεται καὶ ἡ κατ' ἀρσενικὸν γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως—ὁ *Στενήμαχος* οὐ μόνον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι καὶ χρονογράφοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς κατοικοῖς αὐτοῖς συνήθως.

Ὁ Ἀμάντος γράφων τὸ ὄνομα *Στενήμαχος* διὰ τοῦ *η* καὶ θεωρῶν ὡς πρῶτον συνθετικὸν αὐτοῦ τὸ στενός δικαιολογεῖ τὴν γνώμην του ὡς ἐξῆς: «*Στενήμαχος* λοιπὸν ὄνομα ὑπῆρχε καὶ ἐκ τινος τοιοῦτου (ὄχι τοῦ Λημνίου!) ἐπεκλήθη καὶ ὁ *Στενήμαχος* κατ' ἀρσενικὸν γένος, ὅπως ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀκρόπολῆτος καὶ ὅπως λέγεται ἀκόμη μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ τῶν περὶ Ἑλλήνων. Ὁ τόνος τοῦ *Στενήμαχος* φαίνεται ἀνώμαλος, ἀλλὰ δὲν εἶναι μοναδικός: ἐκ τοῦ *μάχομαι* ἐγένοντο μὲν καὶ κανονικὰ σύνθετα: *Θαλασσομίχος*, *χερσομίχος*, *ζυγομίχος* κτλ. ἀλλὰ καὶ ἀ(ε)τόμαχος, πυρόμαχος κτλ. διὰ τοῦ πληθυντικοῦ *ἀτομάχοι* κτλ. κατὰ τὸ ἀθρόποι—ἄθροπος κτλ.» (4) Ὁ τόνος λοιπὸν ἐρμηνεύεται δυσκολώτερα εἶναι ἢ ἐρμηνεία τοῦ

1) *Kazarow G.*, Bulletin de l'inst. archéol. Bulg. τόμ. VII, ἔτ. 1932—33, καὶ *Dobrowsky*, Sbornik, τόμ. XVI, ἔτ. 1900, σελ. 119, ἀρ. 27.

2) Ἀμάντου Κ., Τοπωνυμικά, Λεξικογραφικὸν ἀρχειὸν τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς, τόμ. V, Ἀθῆναι, σελ. 64—*Στενήμαχος*.

3) Ἐπετηρὶς Φιλολογικοῦ συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. XXV, σελ. 164.

4) Ἰδ. MNE. 291.

η. Στενήμαχος ἀντὶ Στενόμαχος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐμποδισθῶμεν νὰ σχετίσωμεν τὸ τοπωνυμικὸν πρὸς τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Στενήμαχος. Φαίνεται δ' ὅτι ὑπῆρχε καὶ ῥῆμα στενομαχῶ=μάχομαι, ὑπερασπίζω τὰς κλεισοῦρας, τὰ στενά (πρὸβλ. ζυγομαχῶ, πυργομαχῶ κτλ.) καὶ στενομάχος καὶ στενήμαχος θὰ ἦτο ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν στενῶν, ὁ κλεισουράρχης ἢ δερβὲν—ἀγᾶς».

Ἐάν αὕτη ἡ γνώμη ἀληθεύῃ, δεόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἐπίθετον στενομάχος (=ὁ ἐν τῷ στενῷ ἢ ὁ ὑπὲρ τοῦ στενοῦ μαχόμενος) πρὶν ἢ μεταβληθῇ εἰς ἐπώνυμον καὶ εἶτα εἰς κύριον ὄνομα ἐλέχθη κατ' ἀφομοίωσιν¹⁾ τοῦ νομοῦ πρὸς τὸ στε στενεμάχος καὶ κατὰ κώφωσιν τῶν φθόγγων εἰς ἰ Στινιμάχος, ἐξ οὗ τὸ κύριον ὄνομα Στινίμαχος, ὡς καὶ σήμερον ἀκόμη προφέρεται ὑπὸ τῶν κατοίκων (πρὸβλ. ὡς πρὸς τὸν τονισμὸν τὰ κύρια ὀνόματα: Ἀρχίμαχος, Ἀλκίμαχος, Τηλέμαχος, Φιλόμαχος, Φυρόμαχος καὶ τὰ ἐπίθετα ναύμαχος, ἀγγέμαχος, παλαίμαχος κτλ.), ὅπερ ὑπὸ τῶν λογίων μετετράπη εἰς Στενίμαχος κατ' ἐπαναφορὰν τοῦ ἀρχικοῦ φθόγγου τοῦ στενός, ὡς παρεδόθη ἡμῖν γραπτῶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες γράφουσι ἀείποτε αὐτὸ διὰ τοῦ ι κατ' ἀναλογίαν πάντως τῶν: Ἀρχίμαχος—Ἀλκίμαχος. Ἐκ τοῦ ἐπωνύμου λοιπὸν ἢ ὀνόματος Στινίμαχος—Στενίμαχος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ ὑπερασπιστὴς τοῦ στενοῦ ἢ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ (ἐκ τοῦ στενομάχος) προήλθε καὶ τὸ τοπωνύμιον τοῦ συνοικισμοῦ. Ἀνάλογον ἀκριβῶς συνέβη καὶ εἰς τὸ τοπωνύμιον τοῦ ἀπέναντι τοῦ Στενιμάχου συνοικισμοῦ Ἀμπελίως. Καὶ τοῦτο προήλθεν ἐκ τινος φέροντος τὸ ἐπώνυμον Ἀμπελίως²⁾ ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀμπελιανός ἐκ τοῦ Ἀμπελία (ἀμπελιῶνε).—Ἀμπελιανός—Ἀμπελίως.

Πρὸς τὴν γνώμην τοῦ καθηγήτου Ἀμάντου περὶ τῆς ἐκ τοῦ στενομάχος—Στενόμαχος—Στενίμαχος ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως συμφωνεῖ πως καὶ ἡ τοῦ Σλαῦου χρονογράφου Κωνσταντίνου Κοστένσκυ, τοῦ ἐπιλεγομένου φιλοσόφου ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ὅστις μνημονεύων τὸ φρούριον Στενίμαχος ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα Στενή ἄμυνα (tesno-branstvo), τ. ἔ. ἄμυνα τοῦ στενοῦ, τῆς κλεισωρείας, ὑπολαμβάνων αὐτὸ τοῦτο

1) Ἡ ἀφομοίωσις συνήθης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ πάθους ἀρχαίωθεν, εἶναι συνηθεστάτη ἐν τῇ διαλέκτῳ τῶν Στενιμαχιτῶν, οἷον: τέσσαρα—τέσσαρα (τέσσαρα), ἰλαρά—ἰληρη, ἐξαπτέρυγον—ξεφτέρι (ξηφτέρι), ἐργαλεῖον—ἀργαλειό, ἔξω=ἔξω (ἔξου), παρόνομα—παρανόμ', τί λογῆς—τίλιγος, μοναστήριον—μαναστήρ', ἐπάνω—ἀπάν', ποταμός—παταμός, ὄρμαθός—ἀρμαθιά, ὄμφαλός—ἀμφαλός, ὀκτάπους—ἀχταπόδι, κτλ.

2) Ἐν τοῖς παλαιαῖς κώδιξι τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως ὁ συνοικισμὸς καλεῖται Ἀμπελιανός οἷον: Λασκαρίνα ἐξ Ἀμπελιάνου (ἔ. 1692), προεστῶτες Στενιμάχου καὶ Ἀμπελιάνου (1781), ἡ ἐν Ἀμπελιάνῳ ἐκκλησία τῆς Παναγίας (1628) ἐν γράμματι τοῦ πατριάρχου Λουκάρεως κτλ.

τὸ φρούριον τοῦ Στενιμάχου ὡς ἀμύντορα—ὑπερασπιστὴν τοῦ στενοῦ ἔνεκα τῆς ἐπικαίρου θέσεώς του.¹⁾

Ἐκ τῶν προειρημένων προκύπτει ὅτι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Στενίμαχος* εἴτε ἐκ τοῦ *Σθενέμαχος* εἴτε ἐκ τοῦ *Στενόμαχος* ἐτυμολογεῖται, δέον γὰρ γράφηται διὰ τοῦ *ι* οὐχὶ μόνον, διότι παρεδόθη ἡμῖν οὕτω ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες ἔγραφαν αὐτὸ πάντως κατ' ἀναλογίαν τοῦ Ἀλκίμαχος—Ἀρχίμαχος, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ φθόγγος *νι* προερχόμενος ἐκ κωφώσεως, τ. ἔ. ἐκ συστολῆς, εἶναι βραχὺς καὶ κατὰ κανόνα σήμερον ἐν τῇ γλωσσικῇ ἐπισημῇ ὁ κωφούμενος φθόγγος *ε* (αι—ε), ὡς συστελλόμενος καὶ βραχυνόμενος γράφεται *ι*. Ἡ διὰ τοῦ *η* γραφὴ τοῦ *Στενίμαχος* ἐκ τοῦ *στενή*, ὅπως ὁ ἀοιδίμος Στ. Ψάλτης ἠρμήνευσε τὸ *η* τῶν κακῶς γραφομένων *ἀρχιμηγιά* ἀντὶ *ἀρχιμηγιά* (*ἀρχιμηγία* παρὰ Ἡρωδιανῶ, *ἀρχιμηγος* παρὰ Τρέτη) καὶ *ἀλλήθωρος* ἀντὶ *ἀλλοιθωρος*—*ἀλλοιόθωρος*—*ἀλλιοθέωρος*, *ἀλλιοθωρεῖν* ἐκ τοῦ *ἀλλοῖα* ἢ *ἀλλοίως* θ(ε)ωρεῖν (πρβλ. *ἀλλοιοτροποῦμαι*), θὰ ἦτο δεκτὴ μόνον, ἐὰν ἡ λέξις ἠτυμολογεῖτο ἐκ τοῦ *στενή μάχη*, ὡς ἠτυμολόγησεν αὐτὴν ὁ διδάσκαλος Κ. Σαϊτίδης, ἢ τοὐλάχιστον ἂν μεταξὺ τῶν ποικίλων παραλλαγῶν αὐτῆς ἐλέγετο καὶ *Στενιμάχη*. Τοιοῦτόν τι ὁμοῦ δὲν συμβαίνει.

§ 7. Ἐν τέλει δὲ ἀναγομένη καὶ ἡ Βουλγαρικὴ τοῦ ὀνόματος ἐτυμολογία, ἣν πρῶτος ὁ Λευκίας μνημονεύει, ἐπαναλαμβάνει δὲ καὶ ὁ Τσουκαλάς: «Καίτοι δοξάζουσι τινες παρ' ἡμῖν ὡς ἡ λέξις *Στενίμαχος* Βουλγαρικὴ ἐστὶ. Φασὶ γὰρ ὡς τῆς πόλεως ὑπὸ Τούρκων πολιορκουμένης τε καὶ κινδυνευούσης ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς Βούλγαρος ὢν σὺν τῇ μητρὶ τῆς φυγῆς ἐδράξατο εἰπὼν αὐτῇ *Στάνι μάικα*, ὃ ἐστὶν *ἀνάστα μῆτερ*, ἵνα φύγωμεν. Ἄλλ' ἐπεὶ οἱ τῆς Βυζαντινῆς συγγραφεῖς περὶ πραγμάτων, πρὶν ἢ τὸ τῆς Θράκης τοῦτο μέρος ὑπὸ τῶν Τούρκων κρατηθῆναι, συμβάντων τὸν λόγον ποιοῦμενοι τὴν πόλιν οὕτως ὀνομάζουσι (*Stenimak* καλεῖ τις αὐτὴν γαλλιστὶ), ἡ Βουλγαρικὴ τῆς λέξεως ἐτυμολογία μὴ εἶναι ἀληθῆς ἀποδείκνυται»²⁾.

Ἐκ τοῦ ἄρσενικοῦ ὁ *Στενίμαχος* μετεπλάσθη καὶ ἡ κατ' οὐδέτερον γένος ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ὀνομαστικῇ τὸ *Στενίμαχο*, τ. ἔ. ἐκ τῶν: «εἶμαι ἀπ' τὸ(ν) *Στενίμαχο*» ἢ «παιαίνω ε τὸ(ν) *Στενίμαχο*» κτλ. προήλθεν ἡ ὀνομαστικὴ τὸ *Στενίμαχο(ν)*, ἣν καὶ ὁ Λευκίας μνημονεύει. Ἡ δὲ κατὰ θηλυκὸν γένος ἐκφορὰ ἡ *Στενίμαχο(ς)* ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Στενιμαχιτῶν, οἵτινες εἶχον ἐν χρήσει τὸ θηλυκὸν ἄρθρον *ῆ* καὶ διὰ τὸ ἄρσενικὸν γένος (πρβλ. ἡ πατέρα, ἡ λάκκος, ἡ φίλος, ἡ Δημήτρις, ἡ Γεώργις κτλ.). Ἡ τελευταία αὕτη ἐκφορὰ ἐπεκράτησε τελευταῖον παρὰ

1) Glasnik, μέρος 42, σελ. 300. *Jirecek—Argyrow*. Ὀδοπορικὸν Βουλγαρίας, σελ. 426.

2) *Λευκίου Γεωργιάδου* ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 383 σημ. καὶ *Τσουκαλά Γ.* ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 54 σημ. μη'.

πολλοῖς τῶν λογίων καὶ ἐγγραμμάτων κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ἐξυπακουμένου πόλις.

Ὁ ἱππότης καὶ σταυροφόρος Γάλλος Villehardouin ἐν τῇ περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορίᾳ του ὀνομάζει τὴν πόλιν *Estanemak* (1), ἔξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ φθόγγος *στε* παρὰ τοῖς ἀλλογλώσσοις πρῶτως ἤδη μετεβλήθη εἰς *στα*, ὅστις προσελήφθη καὶ ὑπὸ τῶν Στενιμαχιτῶν καὶ τῶν Φιλιππουπολιτῶν. Οἱ Βούλγαροι καὶ Τούρκοι ἐκάλουν τὴν πόλιν ὁμοιοτρόπως Stanimaka.

§ 8. Ὅτι βεβαίως ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ κυρίως Στενιμάχου, τοῦ παρὰ τῇ ἀριστερᾷ δηλ. τῆς διασφάγος ὄχθη κειμένου, προῦπήρχε θρακικὸς ἢ θρακοελληνικὸς συνοικισμὸς κατὰ τε τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους εἶναι ἀναμφισβήτητον, διότι τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων, ἀναγλύφων, στηλῶν, ἀγγείων, πίθων, νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν καὶ ἐκ τῶν περιωθέντων λειψάνων ἀρχαίων ναῶν καὶ κτιρίων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Κιρτζαλίδων ληστῶν ἐντελοῦς τῆς πόλεως πυρπολήσεως, φθίνοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος καὶ ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου. Ὁ Λευκίας ἐπισκεψάμενος τὴν πόλιν ἐν ἔτει 1793, δύο ἔτη πρὸ τῆς πρώτης πυρπολήσεώς της ὑπὸ τοῦ λησταρχοῦ Σινάτη καὶ διαμείνας ἐν αὐτῇ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἕνεκα τῆς ἐνδημούσης τότε ἐν Φιλιππουπόλει πανώλους λέγει: «Αὕτη δ' ἡ πόλις ἐστὶ παλαιὰ καὶ πολλοὺς ἀρχαίους ναοὺς καὶ ἐρείπια πολλῶν οἰκοδομημάτων ἔχουσα» (2). Ὁσάκις καὶ ὁ σύγχρονός του Κ. Οἰκονόμος λέγει: «Εἰσὶ δ' ἐν αὐτῇ οὐκ ὀλίγα σημεῖα παλαιῶν οἰκοδομῶν καὶ τινες ἐκκλησίαι» (3), γράφων τὴν ἱστορίαν του μετὰ τὴν δευτέραν ὑπὸ τοῦ λησταρχοῦ Ἐμὶν—ἀγὰ πυρπόλησιν τῆς πόλεως (1818)· ὁ δὲ Τσουκαλᾶς ἐπισκεψάμενος τὴν πόλιν μετὰ τὸ 1832 προσθέτει: «Ἡ πόλις αὕτη πρὶν νὰ κατακαῆ ὑπὸ τῶν ληστῶν καὶ κλεπτῶν εἶχε τὰ δευτερεῖα μετὰ τὴν Φιλιππούπολιν κατὰ τὸ κάλλος καὶ τὰ ἀρχαῖά της ἑλληνικὰ μνημεῖα ἔχασε δὲ πολὺ κατὰ τὸ ὑλικὸν τῆς ἀρχαίας αὐτῆς δόξης καὶ καλλονῆς· διότι διαφθαρέντων τῶν λειψάνων τῆς ἑλληνικῆς αὐτῆς ἀρχαιότητος ἐκτίσθη ἤδη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων της, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται κατὰ καιροὺς μέρη κατακερατισμένα καὶ καταχωνευμένα ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος πυρός. Τανῦν δὲ (1851) καίπερ μετὰ καλλωπισμοῦ ἀναγερθεῖσα στερεῖται τῶν ἀρχαίων αὐτῆς λειψάνων» (4).

Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, λατρευόντος καὶ τὸν Κενδρισηνὸν Ἀπόλλωνα, οὗ μαρμάρινος βωμὸς ἐνεπίγραφος ἀνευρέθη ἐπὶ τῆς

1) *Villehardouin*, ἐνθα ἀνωτέρω, § CI.

2) *Λευκίου Γεωργιάδου*, ἐνθα ἀνωτέρω.

3) *Οἰκονόμου Κ.*, ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 51 § να'.

4) *Τσουκαλᾶ Γ.* ἐνθα ἀνωτ. σελ. 50 § 63.

ὑψηλῆς τοποθεσίας τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (ἸΑις Ἡλιῶς) (*), τὸν πολιοῦχον τῆς Κεδρισοῦ (*), τῆς μετονομασθείσης *Εὐμολπιᾶς* καὶ βραδύτερον *Φιλιππόπολις* (*), ἄγνωστον παρέμεινεν ἡμῖν. Τοῦτο ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἀρχαιολόγος Γάλλος Dumont (*), ὅστις ἐπὶ τόπου ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Θρακῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Εἶναι ἀληθές ὅτι πολλὰ ὀνόματα κομῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Φιλιππουπόλεως μνημονεύονται ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων (*) καὶ δὴ περὶ τὸν Στενίμαχον, τὰ: *Πιλινός*, *Σκέπται* ἢ *Σκελαβρία* (;) (*), *Κορτοκόπιοι* (*), οὐδεμιᾶς ὁμῶς τούτων ἢ τοποθεσία ἐλλείπει πειστηρίων εἶναι δυνατὸν νά καθορισθῇ, εἰ καὶ τὰ σημειούμενα ἀνωτέρω ὀνόματα προέρχονται ἐκ δύο ἐπιγραφῶν ἀνευρεθεισῶν ἐν αὐτῷ τῷ Στενιμάχῳ.

Ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων μέχρι τοῦδε μνημείων δὲν εἶναι δυνατὸν νά ἐξελεγχθῇ, ἂν ὁ ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ μεσαιωνικοῦ πόλεως παλαιὸς συνοικισμὸς ὑπῆρξεν ἑλληνικῆ τῆς ἀποικίας παλαιᾶς, ὡς φέρεται ἐν τῇ παράδοσει, ἢ θρακικῆ τῆς κόμη τελείως ἐξηλληνισμένη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἐκ τῶν πολλῶν, αἵτινες, ὡς προσεδήθη, ἦσαν διεσπαρμέναι περὶ τὴν ἑλληνίζουσαν μεγαλόπολιν Φιλιππουπόλιν. Τὰ ἐν ταῖς ἀνευρεθείσαις ἐπὶ τοῦ τόπου καὶ περὶ αὐτὸν ἐπιγραφαῖς κύρια ὀνόματα εἶναι γνήσια ἑλληνικά: Ἀσκληπιάδης, Ἀντίφιλος, Θάλλος, Ἡρώδης, Δημητριάδος,

1) Bulletin de la société archéol. Bulg. Sophia τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 152. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει: «Ἀγαθῆ Τύχη Ἀπόλλωνι Κενδρεισηνῶ σωτήρι».

2) *Μυρτίλ. Ἀποστολίδου*, Ἡ ἀρχαία Φιλιππούπολις, βουλγαριστί, Plovdiv, ἔτ. 1928, σελ. 6 καὶ Ἀθήναι περὶ τῆς ἀρχαίας Φιλιππουπόλεως, βουλγαριστί, Plovdiv, ἔτ. 1928, σελ. 5 § 3.

3) *Τοῦ αὐτοῦ*: Signification de Philippopolis et ses noms antiques. Annuaire de la bibliothèque nat. de Plovdiv, ἔτ. 1826, σελ. 89—95 καὶ Περὶ τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτῆς ὀνομάτων Εὐμολπιᾶς καὶ Κενδρισός, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. Α', ἔτ. 1828, σελ. 336 κέξ.

4) *Dumont-Homolle*, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 511.

5) *Heintzev*, Bulletin municipale, ἔτ. 1875, σελ. 87. καὶ CIL, τόμ. VI, ἀρ. 2799 καὶ *Dumont-Homolle*, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 347, ἀρ. 61.

6) *Μυρτ. Ἀποστολίδου*, Annuaire de la bibliothèque nat. de Plovdiv, ἔτ. 1930, σελ. 265, ἀρ. XXII. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει: [Ἀγαθῆ Τύχη] | [Φυλ]ῆς Ἀρτεμει[σι]άδος | κομη[τ]α Σκε[πι]τηνοί; | ἢ Σκε[λαβ]ριανοί; | καὶ Πιλιν[ξ]ηνοί ἀ[νέ]θηκαν | Μου[κ]ιανῶ Φλωρ[ι]ανῶ Σε[κ]κούνδου, φυλαρχ[ή]σαν | τι ἐν ἡ[μ]εῖν ἀγνώ[σ] | καὶ [ἀ]μέμπτως κατὰ | [τοὺς νόμους ...].

7) *Cagnat*, Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes τόμ. I, 709. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει: «Ἀγαθῆ Τύχη. | Ἐπὶ αὐτοκράτορος Τί(του) Αἰλίου Ἀδριανοῦ Ἀντωνεῖνου Καίσαρος Σεβ(αστοῦ) |, εὐσεβοῦς, ἡγεμονεύοντος τῆς | Θρακῶν ἐπαρχείας Γ(αίου) Ἰουλίου | Κομ(μ)όδου, πρεσβ(ευτοῦ) Σεβ(αστοῦ) ἀντιστρατήγου, ὄφρος Κορτοκοπίων, φυλῆς | Ροδοπηδός τεθέντες ὑπὸ Φλαβίου | Σκέλητος, κριτοῦ καὶ ὀροθέτου».

Κλάδος, Μενέμαχος, Παππίας, Πίννας, Πόλυς, Σκευᾶς, Ὑάκινθος, Χρῦσιππος, Πολυνίκης γνήσια θρακικά: Καρδένθης, Βρούθενις, Σουράτραλις, Σάτοκος, Βρύζος, Μουκάτραλις, Βεΐθως και Λατινικά: Βίτωρ, Λοῦππος, Ἀδριάνιος, Σεκοῦνδος, Φλωριανός, Κλαυδιανός, Κόμμοδος, Μουκιανός, εὐχρηστα ἤδη παρά τε τοῖς Ἑλλήσι και τοῖς Θραξίν. Ἐκ τούτων τεκμαίρεται μόνον ὅτι οἱ ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας οἰκοῦντες ἐν τῇ και περὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως ἦσαν Ἑλληνες, Θραξικες ἐξηλληνισμένοι και ἐπίμεικτοι, ὡς πανταχοῦ τῆς ἰδίας Θραξικης.

§ 9. Ὁ Ἑλληνισμὸς λοιπὸν τοῦ τε πολισματος και τῶν περὶ αὐτὸ κωμῶν εἶναι ἀναμφισβήτητος. Οὗτος δὲ προφανῶς ὤφειλετο οὐ μόνον εἰς τοὺς πιθανῶς ἀποίκους Ἑλληνας, οἵτινες ἀπὸ τῆς Μακεδονοκρατίας ἤδη ἀθρόοι ἐγκατέστησαν ἐν Φιλίππουπόλει και τοῖς περὶ αὐτὴν τόποις, ἀλλὰ και εἰς τὴν ἄμεσον ἐπὶ αἰῶνας ἐπίδρασιν τῆς παρακειμένης (20 χιλιόμετρα μακρὰν) Φιλίππουπόλεως, ἐλληνιζούσης ἀπὸ πάσης ἀπόψεως και ἀκμαζούσης. Πιθανῶς δὲ ἐπὶ Ρωμαιοκρατίας τό τε πόλισμα και αἱ περὶ αὐτὸ κῶμαι και κωμαρχίαι ὡς οἰκούμεναι ὑπὸ ὀλοσχερῶς ἐξηλληνισμένων Θρακῶν και Ἑλλήνων ὁμοῦ δὲν ἀπετέλουν στρατηγίαν τινὰ (στρατιωτικὴν διοίκησιν) ἐκ τῶν πολλῶν, εἰς ἃς οἱ Ρωμαῖοι πρὸς χαλιναγώγησιν τῶν ἀτιθάσων Θρακῶν διήρσαν τὴν ὑπαιθρον χώραν, ἀλλ' ὑπῆγοντο διοικητικῶς εἰς τὴν αὐτόνομον Φιλίππουπόλιν (1), τὴν λαμπροτάτην τῆς Θρακῶν ἐπαρχίας μητροπόλιν κατά τε τὰς ἐπιγραφὰς και τὰ νομίσματα, διοικουμένην ὑπὸ βουλῆς και δήμου κατά τὸ σύστημα τῶν ἐλευθέρων ἐλληνικῶν πολιτειῶν.

Οὕτω οἱ κάτοικοι τοῦ πολισματος και τῶν περὶ αὐτὸ κωμῶν ἀνήκοντες εἷς τινα τῶν Φιλίππουπολιτῶν φυλῆν εἶχον πάντα τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα ἐπιδημοῦντες εἰς τὴν Φιλίππουπόλιν. Ἀναμφιβόλως δὲ και πολλοὶ Φιλίππουπολίται ἔζων κατά τὰ μέρη ταῦτα ἐν ἀγροικίαις χάριν τῆς καλλιεργείας

1) Κατὰ τὸν Πλίνιον (hist. nat. IV, 40) αἱ στρατηγίαι τῆς Θραξικης ἦσαν 50, κατά δὲ τὸν γεωγράφον Πτολεμαῖον Κλαύδιον (150 μ. Χ.), ὅστις διεφύλαξεν ἡμῖν και τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ληφθέντα ἐκ τῶν κυριωτάτων ἐν αὐταῖς οἰκούντων θρακικῶν φύλων, ἦσαν μόνον 14, ἐκάστη ὑπὸ στρατηγὸν (praefectus), τ. ἔ. πολιτικὸν διοικητήν. Ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατηγιῶν ἐντὸς αἰῶνος εικάζεται, ὡς ὑποθέτει και ὁ Marquardt (Römische Statsverwaltung, τόμ. I, σελ. 312) ὅτι αἱ πλεθόνες στρατηγίαι (praefecturae) ὑπῆχθησαν εἰς τὰς περιοχὰς τῶν παρακειμένων αὐταῖς πόλεων (Stadtbezirke), ὡς ἐγένετο και ἐν Ἰσπανίᾳ. Τοῦτ' αὐτὸ φρονεῖ και ὁ Schuller (Rheinisches Museum, ἔτ. 1895, σελ. 533) ὑπολαμβάνων ὅτι ἡ εἰς στρατηγίαν τῆς Θραξικης διαίρεσις ἦτο προρωμαϊκή, ἢ παρεδέξαντο οἱ Ρωμαῖοι κατακτηταὶ και διετήρησαν μέχρις οὗ εἰσαγάγουσι τὸ ἴδιόν των διοικητικὸν σύστημα. Περὶ τὸ 150 μ. Χ. δὲ περιώρισαν αὐτὰς εἰς 14 ὑπαγαγόντες τὰς λοιπὰς εἰς ἀστικὰς περιοχὰς (regiones). Ὅπως δὴποτε και ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, φαίνεται ὅτι οἱ περὶ τὸν νῦν Στενίμαχον συνοικισμοὶ ἐπὶ τῆς κατά τὴν Ρωμαιοκρατίαν ἀκμῆς τῆς Φιλίππουπόλεως ὑπῆγοντο εἰς τὴν Φιλίππουπόλιν.

τῶν γαιῶν τῶν διότι κατὰ τὴν μεγίστην τῆς μεγαλοπόλεως ἀκμὴν, ἥτις διήρκεσε μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Γόθων ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δεκίου ἀλώσεώς της (251), οἱ πλείστοι τῶν Φιλιππουπολιτῶν ἔζων ἐν τῇ υπαίθρῳ χώρῃ, τῇ εὐφορωτάτῃ μεταξὺ Ροδόπης καὶ Μέσου ὄρους πεδιάδι, ἐν ἀγροικίας καὶ κώμας, ὡς οἱ Ἀθηναῖοι ἐν δήμοις ἀνά ὄλην τὴν Ἀττικὴν. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν φυλῶν τῶν Ροδοπητῆς καὶ Ἐβρητῆς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι κῶμαι παρὰ τῷ Μέσῳ ὄρει (παρὰ τῶν νῦν Χισάρ, 40 χιλίοι μ. μακρὰν) καὶ ἄλλαι παρὰ τῇ Ροδόπῃ (παρὰ τῶν νῦν Ἀράποβον, 35 χιλιόμετρα μακρὰν) ἀνήκον εἰς φυλὰς τῶν Φιλιππουπολιτῶν (Ἐβρητῆς, Ροδοπητῆς, Ἀρτεμισιάς). Ἡ διοικητικὴ λοιπὸν καὶ οἰκονομικὴ ἐκ τῆς Φιλιππουπόλεως ἐξάρτησις τῶν ἐν τῇ γωνίᾳ ταύτῃ τῆς Ροδόπης ἑλληνοθρακικῶν συνοικισμῶν καὶ ἡ τακτικὴ αὐτῶν ἐπικοινωνία πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μεγαλόπολιν ἔνεκα τῆς γειτνιασεως κατ' ἀναπόδρα στον ἀνάγκην ἐκράτνε καὶ ἠμπέδωσεν εἰς αὐτοὺς ἐκτοτε ἀκόμη τὸν ἑλληνισμόν.

Ἡ Βυζαντικὴ αὐτοκρατορία παρέλαβε παρὰ τῆς Ρωμαϊκῆς τὴν Θράκην ὅλην τελείως ἐξηλληνισμένην καὶ σχεδὸν χριστιανικὴν. Οἱ δὲ ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς Ροδόπης ταύτῃ πληθυσμοί, ἔχοντες κέντρον τὴν φύσει καὶ τέχνῃ ὄχυρὰν Φιλιππούπολιν, ἦσαν ἀκμαϊότατοι ζῶντες εὐδαίμονες ἐν τῇ εὐφύρῳ χώρῃ τῶν, ἥτις ἔνεκα τῆς ἐπικρατήσεως ἐπὶ αἰῶνας εὐνομίας ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν μετεβλήθη εἰς παράδεισον. Δυστυχῶς ἡ ἀπὸ βορρᾶ ἐπισκήψασα τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν θεομηγία ἀνεστάτωσε τὰ πάντα. Γόθοι, Οὔνοι, Ἀβαροι, Σλαῦοι, Βούλγαροι ἐπαινετημένως ἐπὶ αἰῶνας ἐπιδρομόντες τὴν ἀνθηρὰν χώραν ἠρήμωσαν αὐτὴν σφάζοντες ἢ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς κατοίκους της. Οὕτω οἱ παλαιοὶ ἀνωχύρωτοι συνοικισμοὶ κατεστράφησαν, μηδὲ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διασωθέντων, οἱ δὲ τυχὸν ἀνεγεροθέντες ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τῶν ἢ παρ' αὐτῇ νέοι εἴτε ὑπὸ τῶν διαφυγόντων τὸν κίνδυνον Ἑλλήνων καὶ ἐξηλληνισμένων κατοίκων τῶν εἴτε ὑπὸ τῶν ἐπιλύδων ἀπὸ τοῦ ἔκτου ἤδη αἰῶνος Σλαύων εἴτε ὑπὸ ἐπιμεικτῶν ἔλαβον νέα τοπωνύμια.

Τῆς μοίρας ταύτης δὲν ἀπηλλάγη καὶ ὁ παλαιὸς συνοικισμὸς, ἐπὶ τῆς τοποθεσίας οὗτινος ἀνεκτίσθη ὁ μεσαιωνικὸς Στενίμαχος. Ἄδηλον εἶναι, τίνας ἦσαν οἱ συνοικίσαντες αὐτὸν πάλιν καὶ πότε. Ἦσαν δηλ. λείψανα τῶν παλαιῶν κατοίκων του περισωθέντα ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀποτελέσαντα τὸν πυρῆνα τοῦ μεσαιωνικοῦ συνοικισμοῦ, ὡς φρονεῖ ὁ Βλ. Σκορδέλης ἢ ἦσαν ἄλλοι ἔποικοι, — ἄγνωστον πόθεν ὀρηθέντες, — ἐγκατασταθέντες ἐκεῖ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατιωτῶν φυλάκων τοῦ ἐπικειμένου φρουρίου, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Ἀργύρ. Δημητριάδης.

Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ συνοικήσαντες πάλιν ἐκεῖ ἦσαν Ἕλληνες, διότι ἡ πόλις ἐπὶ αἰῶνας μέχρις ἐσχάτων (1906) διεφύλαξε τὸν ἑλληνικὸν της χαρακτῆρα ἀμειγῆ, ἐνῶ οἱ περὶ αὐτὴν ἐπὶ τῆς Ροδόπης συνοικισμοὶ πάντες πλὴν τῶν Βοδενῶν καὶ Κουκλένης ἐξεσλαβίσθησαν.

Ἐν Φιλιππουπόλει. Φεβρουάριος 1936.